

Svadbeni običaji kao dio regionalne kulture

Dasović, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:535708>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ MEDIJSKA KULTURA

MARTINA DASOVIĆ

**SVADBENI OBIČAJI KAO DIO REGIONALNE
KULTURE**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:

doc. dr. sc. Tatjana Ileš

Osijek, 2021.

SAŽETAK: Svaka se pučka kultura pa i ona regionalnog predznaka, odlikuje svojim običajima koji su velikim dijelom povezani s folklornom tradicijom. Kroz folklor, naime, možemo vidjeti mnoge sačuvane običaje, pa tako i one svatovske. Vidjet ćemo kako je narodna kultura neizostavno povezana i s religijom te tradicijom. Nakon što promotrimo hrvatske svadbene običaje općenito, prijeći ćemo na četiri glavne hrvatske regije. Regije koje su bile prostorima ovog proučavanja jesu Slavonija, Međimurje i Podravina, Istra te Dalmacija. Svaka od ovih regija njeguje izvorne svatovske običaje što također naznačujemo u radu. Naglasak je, dakle, stavljen na različitost i raskoš običaja svake od navedenih regija. Poblje su promotreni običaji svake regije u gradovima, ali i manjim mjestima, selima koja opet imaju svoje posebnosti i dodatno obogaćuju kulturnu baštinu.

KLJUČNE RIJEČI: svadbeni običaji, regionalna kultura, hrvatske regije, tradicija, folklor

ABSTRACT: Every folk culture, even that of regional origin, is characterized by its customs which are largely connected with the folklore tradition. Through folklore, namely, we can see many preserved customs, including wedding ones. We will also see how folk culture is inextricably linked to religion and tradition. After looking at Croatian wedding customs in general, we will move on to the four main Croatian regions. The regions that were the areas of this study are Slavonia, Međimurje and Podravina, Istria and Dalmatia. Each of these regions nurtures original wedding customs which we also point out in the paper. Emphasis is therefore placed on the diversity and splendor of the customs of each of these regions. The customs of each region through the cities are more closely observed, but also the smaller villages, which again have their own peculiarities and additionally enrich the cultural heritage.

KEY WORDS: wedding customs, regional culture, Croatian regions, tradition, folklore

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. SVADBENI OBIČAJI KAO DIO FOLKLORA I PUČKE KULTURE.....	2
2. SVADBENI OBIČAJI.....	3-5
3. SVADBENI OBIČAJI U SLAVONIJI.....	5
3.1. Predsvadbeni običaji Slavonije.....	5-6
3.2.Svadbeni običaji Slavonije.....	6-10
3.3. Običaji Slavonije nakon svadbe.....	10-11
3.4. Zaključno o svadbenim običajima Slavonije.....	11
4. SVADBENI OBIČAJI U MEĐIMURJU I PODRAVINI.....	11
4.1.Predsvadbeni običaji Međimurja i Podravine.....	11-13
4.2.Svadbeni običaji Međimurja i Podravine.....	13-16
4.3.Običaj u Međimurju i Podravinu nakon svadbe.....	16
4.4.Zaključno o svadbenim običajima Međimurja i Podravine.....	16-17
5. SVADBENI OBIČAJI U ISTRI.....	17
5.1. Predsvadbeni običaji Istre.....	17-18
5.2.Svadbeni običaji Istre.....	18-22
5.3.Običaji Istre nakon svadbe.....	22
5.4.Zaključno o svadbenim običajima Istre.....	22
6. SVADBENI OBIČAJI U DALMACIJI.....	23
6.1. Predsvadbeni običaji Dalmacije.....	23-24
6.2.Svadbeni običaji Dalmacije.....	25-28
6.3.Običaji Dalmaciji nakon svadbe.....	29
6.4.Zaključno o svadbenim običajima Dalmacije.....	29
7. ZAJEDNIČKI SVADBENI OBIČAJI SVIH ČETIRIJU REGIJA.....	29-30
8. ZAKLJUČAK.....	31
9. LITERATURA.....	32-34

UVOD

U ovome će radu biti riječi o svadbenim običajima i specifičnim obilježjima s obzirom na regionalnu kulturu iz koje dolaze. Svaka (regionalna) kultura njeguje svoje specifične običaje kojima se razlikuje od ostalih. U fokusu ovoga rada su svadbeni običaji. Njihovo se porijeklo počesto vezuje za različita praznovjerja, pa se tako održavanjem određenog običaja garantiralo ostvarenje sreće, mira, blagostanja i ljubavi te, s druge strane, nesreće, neplodnosti, neimaštine i sl. njegovim neodržavanjem. Kultura je neizostavno povezana i s religijom i tradicijom, a o čemu će dalje također biti riječi u radu. Hrvatska se nacionalna pučka kultura može pohvaliti brojnošću svadbenih običaja koji su itekako osebujni te regionalno obojeni. Ovaj će rad obuhvatiti različite tradicionalne običaje svadbenog rituala četiriju regija u Republici Hrvatskoj: Slavonije, Međimurja i Podravine, Istre i Kvarnera te Dalmacije. Navedene regije odabrane su jer se odlikuju najoprečnijim svadbenim običajima i kroz njih možemo uvidjeti njihove posebnosti. Većina običaja varira te se uistinu razlikuju, kao i razlozi njihova nastanka, no postoje i sličnosti koje će također biti pojašnjene. U poglavljima će se analizirati spomenute regije te opisivati njihovi običaji, nastanci običaja te oni običaji i tradicije koje su se nastavile i do danas. Najprije ćemo promotriti svadbene običaje u kontekstu pučke kulture i folklorne tradicije te svadbene običaje općenito. Potom ćemo prijeći na konkretne primjere navedenih regija čija će poglavlja biti razdijeljena na tri dijela: predsvadbeni običaji, svadbeni običaji te običaji nakon svadbe svake od regija. Na kraju ćemo se osvrnuti na zajedničke svadbene običaje u svim obrađenim regijama te na taj način zaokružiti ovaj rad.

Cilj ovoga rada jest proučiti razlike u svadbenim običajima karakteristične za navedene regije, kako u prošlosti, tako i u sadašnjosti.

1. SVADBENI OBIČAJI KAO DIO FOLKLORA I PUČKE KULTURE

U ovom ćemo poglavlju definirati pojmove koje ćemo koristiti nadalje u radu, ponajprije termine folklor i pučka i/ili narodna kultura te pokazati kako su, među ostalima, i svadbeni običaji dio te kulture.

Svaka se pučka kultura odlikuje svojim običajima, a u ovome će poglavlju konkretno biti riječi o folklornim običajima koji su nerijetko dijelom različitih slavlja, pa tako i onoga svadbenog. Enciklopedijska natuknica kaže kako se „Pod *narodnom* ili *pučkom* kulturom obično [se] podrazumijeva kulturna praksa nižih društvenih klasa prije industrijske revolucije.“ (*Hrvatska enciklopedija*, n. d.) Prema povjesničarki Albrecht (2014) pučka kultura je u svojoj biti „ono što nije elitno“. Budući da autorica piše o ranom novom vijeku, iz kojeg crpimo izvore o pripadnicima pučke kulture, uviđamo kako su oni seljaci, obrtnici, niže građanstvo te žene iz razdoblja u kojem još nisu imale pravo glasa. Dakle, za razliku od elitne kulture, u koju spadaju gradsko plemstvo, svećenstvo te pripadnici akademskih profesija, nižem je staležu svojstvena pučka kultura. Upravo vođeni životnim običajima nižeg, siromašnijeg staleža iz njega i danas crpimo itekako bogate i šarolike običaje i tradicije koje se nerijetko manifestiraju putem folklor.

U *Hrvatskoj enciklopediji* nalazimo definiciju folklor kao stvaralaštva utemeljenog na tradiciji neke kulturne zajednice. Također, u širem smislu folklor označava pučku kulturu koja se očituje u specifičnoj pučkoj/usmenoj/narodnoj književnosti, glazbi, plesu ili dramskom izrazu. Dalje stoji, kako je 1950. godine postojalo dvadesetak različitih shvaćanja folklor, no svima je bila zajednička spoznaja da se prema funkciji, načinu nastanka, prenošenja i očuvanja folklor razlikuje od školovane, odnosno *visoke* umjetnosti te priliči seljačkom, pučkom načinu izražavanja. (*Hrvatska enciklopedija*, n. d.)

U ovome radu pažnja će biti usmjerena na svadbene običaje pojedinih hrvatskih regija koji u sebi nose i elemente folklor. Ti su elementi u svadbama danas možda najočitiji izborom svečane nošnje kao odjevnog predmeta mladenaca kod tradicionalnog vjenčanja, plesanjem karakterističnih plesova te pjevanjem ili recitiranjem stihova pjesama koje se prenose s generacije na generaciju, a samim su time i odrazom pučke kulture.

1. SVADBENI OBIČAJI

U ovom će se poglavlju definirati što su to (tradicionalni) svadbeni običaji, na koji su način nastali te zbog čega su i dalje prisutni u današnjoj kulturi i u kolikoj mjeri.

Svadbeni su običaji prema internetskom portalu *enciklopedija.hr* definirani kao „skup običaja vezanih uz čin sklapanja braka; u širem smislu obuhvaćaju sve postupke od dogovaranja braka do tradicijskoga i/ili zakonskoga čina vjenčanja i poslije-svadbenih događanja“. (*Hrvatska enciklopedija*, n. d.). Kako nadalje piše, ti su običaji vrlo složeni te se razlikuju od regije do regije. Valja podsjetiti i na neke pre-svadbene običaje u koje spadaju: zaruke, okretanje djevojke u smjeru kretanja Sunca i prstenovanje djevojke. Na internetskoj stranici *narodni.net* stoji kako je čest slučaj bio i dogovor dviju obitelji oko darova, čašćenja, svadbenoj proceduri i sudionicima svadbe, dok to danas najčešće međusobno dogovaraju sami mladenci. Isto tako, valja napomenuti kako su ranije roditelji imali bitan, pa i presudan utjecaj na odluke mladića ili djevojke o ženidbi, odnosno, udaji. Nerijetko su se brakovi dogovarali ne uvažavajući osjećaje mladenaca iz više razloga. Najčešći razlog bio je ekonomski, radi udruživanja zemljišta i povećanja bogatstva. Imamo tako primjer djevojki tzv. *mirazača* koje nisu imale braću ni sestre, pa je na taj način mladoženja dolazio u posjed „miraza“, ženinog nasljedstva. Još jedan primjer dogovornog braka bio je čin trampe. Naime, radilo se o tome da su mladić i djevojka iz jedne obitelji, uzimali sestru i brata za bračnoga druga iz druge, iste obitelji. Danas je ovakav način sklapanja braka nezamisliv. Uobičajena su bila dva načina stupanja u zajednički život, a to su: redovan način sa svadbom ili pak kradom. Uzimanje kradom bio je rijedak slučaj kojeg je Crkva izrazito osuđivala jer nije imala utjecaj na otklanjanje mogućih prepreka, odnosno na odgovaranje mladenaca od braka ukoliko postoji krvno srodstvo ili trajna, neizlječiva bolest (Anonymous, n. d.).

Tipičan slijed hrvatskih svadbenih običaja, kako piše suvremena hrvatska etnologinja Zorica Vitez, a prema etnologu Milovanu Gavazziju, dijeli se na šest dijelova:

1. zagledi, ogledi
2. prošnja
3. obilježje
4. zaruke/ prstenovanje
5. svadba
6. pohodi, pohođani- prvići, povrati (Vitez, 2003: 27).

Prema istoj ćemo autorici kratko pojasniti o kakvim je običajima riječ. *Ogledi* ili *zagledi* označeni su kao prva faza hrvatskih svadbenih običaja, čiji je cilj izvidjeti situaciju, odnosno, to je način neformalnog propitivanja s namjerom da se izbjegne sramota - odbijanje prošnje. *Zagled* označava prvi predsvadbeni sastanak, a *zagledana* djevojka je ona koju kao potencijalnu snahu i po nekoliko godina prije vjenčanja gleda ženikova obitelj i bez njezina znanja. *Prošnja* započinje pohodom momkovog oca ili drugog starijeg bližeg rođaka, a tek rijetko samog momka čiji je cilj uspješno pregovarati s roditeljima udavače. Ti se pregovori razlikuju od kraja do kraja. Prosci donose piće, hranu i darove, a djevojčino prihvaćanje darova te njezine obitelji, znak je prihvaćanja prošnje. *Obilježje* je zapravo dar što ga prosci daju djevojci nakon uspješne prošnje, a može se sastojati od jabuke s utaknutom kovanicom, samo jabuke, nakita, odjeće, kolača i sl. Sljedeći su korak *zaruke*. Već u samoj riječi iščitavamo simboliku - primanjem za ruke mladić i djevojka potvrđuju odluku o zasnivanju braka. Dva čina slične obredne važnosti i velike starine koji se odvijaju za vrijeme zaruka jesu okretanje *naoposun* (u smjeru kretanja Sunca) te prstenovanje. Etnolozi tvrde kako čin okretanja udavače simbolizira patronat nad njom. Taj patronat pripada osobi koja izvršava čin, dakle osobi koja udavaču okreće. Pri zarukama uz jabuku, novac i prsten djevojka prima i druge darove: nakit, ukrasne tekstilne predmete te kolače. (Vitez, 2003: 29-33)

Nakon opisanih predsvadbenih običaja, dolazimo i do glavnog čina - *svadbe*, koja počinje na dan koji se u određenoj sredini smatra sretnim, a to je većinom bila srijeda. Svadbena se procedura, uz postojanje inačica, većinom zbiva sljedećim redoslijedom: okupljanje mladenkinih svatova u njezinu, a mladenčevih svatova u njegovu domu. Slijedi odlazak mladenčevih svatova po mladenku koji uključuje i čašćenje, darivanje te blagoslov i oproštaj mladenke od roditelja. Nakon toga, održava se vjenčanje poslije kojeg svi svatovi odlaze u dom mladenca ili u dom mladenke. Okupljanje svatova u mladenke i mladenca po mnogočemu se razlikuje. Dok je kod mladenke najbitnije njezino opremanje, u mladenca se pažnja usmjerava na ceremonijalno okupljanje najvažnijih svatova. Za vrijeme svadbe poduzimaju se sve mjere kako bi se osigurao sretan kraj - od dobre opreme svatova, preko kršćanske molitve, pa sve do magijskih rituala. (Vitez, 2003: 44)

Etnolozi drže kako je svadba u Hrvatskoj u prošlosti najčešće trajala tri dana. Nakon svadbe, po *pohode/pohođane* ili goste odlazi mladenac sam ili u pratnji, a pred njih izlazi mladenka u odjeći udane žene. Pohođani su obavezni donijeti jelo i piće. Završni čin nakon svadbe čine *prvići, povrati*. Naime, običaj nalaže da neko vrijeme nakon svadbe mladenci svečano prvi put posjete mladenkine roditelje. Mladenci odlaze uz pratnju mladenčevih roditelja ili sami, a u

nekim slučajevima u posjet odlazi i sama mladenka. Mladenkinim se roditeljima donose darovi koji su najčešće slatka rakija, kolač, pečenica. (Vitez, 2003: 68)

Pojasnivši ovih šest hrvatskih svadbenih običaja, možemo reći kako u Republici Hrvatskoj postoji velik broj svadbenih, ali i predsvadbenih običaja koji su više ili manje slični u pojedinim hrvatskim regijama. Treba istaknuti i kako nije rijetkost da pojedina sela određene regije imaju i neke svojstvene svadbene običaje po kojima se razlikuju od svih drugih. Većina običaja koji će biti spomenuti nastali su iz svojevrsnoga praznovjerja te vjerovanja kao se ispunjenjem svadbenih rituala uklanjaju neželjeni događaji poput uroka, neplodnosti, nesreće i nesloge u braku (bacanje jabuke, riže, otklanjanje uroka barjakom i sl). Neki su od ovih običaja ostali prisutni u ceremoniji sklapanja braka i danas, ponajprije zbog poštovanja tradicijskih običaja ili pak poradi šale i zabave. U današnje vrijeme te tradicije nisu nužne jer mladi stupaju u zajedništvo priznavanjem svoje ljubavi, a ne po tuđem dogovoru ili očekivanjima zajednice te stoga i sami diktiraju u kojoj će mjeri i hoće li uopće poštivati običaje predaka i pučke kulture kojoj pripadaju.

U ovome će radu nadalje biti više riječi o svadbenim običajima Slavonije, Međimurja i Podravine, Istre i Kvarnera te Dalmacije. Promatranjem običaja navedenih regija pokazat ćemo uistinu široku lepezu svadbenih rituala.

3. SVADBENI OBIČAJI U SLAVONIJI

U ovome poglavlju bit će nabrojani i opisani neki od najznačajnijih predsvadbenih, svadbenih te običaja nakon svadbe Slavonije. Ova se regija može pohvaliti bogatom tradicijom, pa tako i brojnim običajima. Ta brojnost i raznolikost običaja bit će razmatrana, osim na razini regije, i kroz pojedina slavonska sela i gradove.

3.1. Predsvadbeni običaji Slavonije

Zorica Vitez u svojoj knjizi *Hrvatski svadbeni običaji* posebice ukazuje na predsvadbeni običaj zabilježen u slavonskom mjestu Otoku¹. Riječ je o običaju *ogleda* koji se sastoji od prihvaćanja jabuke s novcem čak tri puta, na tri predsvadbena sastanka (Vitez, 2003: 29). Dakle, prije zaruka, mladenka je tri puta morala prihvatiti dar kako bi onaj koji ju prosi bio siguran da će

¹ Otok je smješten u zapadnom Srijemu te pripada Vukovarsko-srijemskoj županiji. Jedan od značajnih čimbenika u općem gospodarskom razvoju Grada Otoka, a samim tim i razvoju turizma, je geografski i prometni položaj u odnosu na 20 km udaljen grad Vinkovce, Vukovar i Županju. (Anonymous, n. d.).

pristati i na taj način izbjeći potencijalnu sramotu. Sljedeći se predsvadbeni običaj više ne izvodi i nalazimo ga samo u zapisima. Kada udavača dolazi u novi dom, dom mladenca, ona mora učiniti niz simboličnih i magijskih radnji, posebice u svezi s pragom i ognjištem. Tako u Slavoniji imamo mladenkino žarenje vatre u ognjištu uz posebne magijske formule koje glase: „Kobile se ždrijebile, krave telile, ovce jarile, pure, guske i kokoške legle!“ (Vitez, 2003: 64) Dakle, ranije su žene uglavnom bile kućanice i na njih se gledalo kao na „čuvarice ognjišta“, na one koje će biti zadužene za kućanske poslove i odgoj djece. Prema tadašnjim vjеровanjima, kako bi njihov budući dom bio blagoslovljen, potrebni su bili ovakvi rituali. Još jedan zanimljiv predsvadbeni običaj, prema njemačkom slavistu i teologu prve polovice 20. stoljeća Edmundu Schneeweisu (2005) jest kupanje mladenke. Kupanje mladenke se obavljala obično uvečer uoči dana vjenčanja. Kupka za svoju svrhu ima mladenku očistiti od sve nečistoće što se na nju uhvatila i ujedno zaštititi od zlih čaranja. U Slavoniji je običaj da mladenka u vodu za kupanje baca tri užarena ugljena protiv uroka. (Schneeweis, 2005:103)

3.2. Svadbeni običaji Slavonije

U Otoku, kao i u drugim mjestima Slavonije, postojala su dva ženska zbora - jedan u mladoženje, a drugi u mladenke. U određenim trenucima pjevale su i plesale kolo, a za pjesmu i ples tražile novčani dar. Slijede stihovi kojima su opominjale svatove kada bi došlo vrijeme da krenu iz mladenčeva doma po mladenku:

Otpremaj se mladi vojno!

Oj divojko, mala momo. (ponavlja se iza svakog retka)

Divojka je daleko,

Priko gore zelene

Priko vode lađane. (Vitez, 2003: 46)

Na rastanku roditelji običavaju blagosloviti kćer što odlazi, a ona ih plačući moli za oprost. U Slavoniji, kako opisuje u svom djelu *Vjеровanja i običaji Srba i Hrvata*, Edmund Schneeweis (2005) mladenci stoje na svežnju sijena dok im kapetan daje blagoslov, potom u znak njihova nova i sretna zajednička života piju blagoslov iz jedne čaše te kapetan ispija čašu do dna i praznu je baca iza leđa. U Otoku, pak, mladenci i na oproštaju u mladenkinoj kući i po dolasku u novi dom staju na svežanj sijena položen pokraj stola, kako bi ih čauš blagoslovio i poželio im brojno potomstvo. Prema autoru, mladenci staju na svežanj sijena zbog podrijetla riječi sijeno koja dolazi od *sino*, a slična je riječi *sin*, pa stoga simbolizira donošenje muških potomaka

na svijet. Sličan običaj koji se tiče davanja blagoslova za brojno potomstvo, prema autoru, imamo zabilježen i u Retkovicima². Ondje kapetan (vjenčani kum) odlazi najprije s buzdovanom (batina, toljaga) u komoru, maše njime uokolo i, dok su mladenci pokriveni, izgovara blagoslov: „Od dvoje neka je troje! 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 sinova!“ (Schneeweis, 2005: 117)

Budući da se u svatovima tipičnim za ovu regiju uvijek nastojala iskazati sva raskoš, posebna se pažnja pridavala izgledu, kako mladenaca, tako i svatova. Zorica Vitez opisuje svadbenu odjeću mladenaca koja u stvari ima za zadatak zaštitu mladence od zlih sila. Tako mladenka nosi vijenac ili krunu prema kojima se mladenku poznaje, ali i on je štiti te prikazuje njezin prijelazi status iz djevojačkog statusa u status udane žene. Mladenac, pak, ima svadbeni vjenčić pričvršćen na šeširu ili zataknutu kiticu. Prema autorici, pucanje iz vatrenog oružja zabilježeno u Slavoniji ima za svrhu posebno iskazati radost, ali se prakticira i zbog nekih magijskih svrha - npr. zaglušujući zvuk pucnja otjerat će zle duhove. (Vitez, 2003: 41)

Slavonski su svatovi poznati i po dobroj zabavi koja uključuje veselje uz glazbu i ples, pa tako ni danas ne možemo zamisliti svadbu ove regije bez stihova bećaraca.

Bećarac je vedar pučki napjev, koji dolazi od turske riječi *bekār* što znači neženja te od perzijske riječi *bikār* što označava onoga *tko je* besposlen. Nije strano kako je bećarac često razuzdan, no nikada nema namjeru nekoga uvrijediti. Izvodi se u svatovima i na drugim veselim prigodama, a izvođač treba biti brz i dosjetljiv u kovanju rima za šaljive stihove. U izvođenju vodećega glasa izmjenjuju se pjevači solisti, a prate ih pjevačka skupina i pučka glazbala, danas su to tambure. U ovom se napjevu, koji je pod zaštitom UNESCO-ve nematerijalne kulturne baštine, nižu rimovani deseterački dvostisi koji ponavljanjem stvaraju četverodijelni glazbeni oblik. Tipičan je za područje Slavonije, Baranje, Srijema i Bačke. (*Hrvatska enciklopedija*, n. p.) Nadovezujući se na bećarac, ne smijemo izostaviti *svatovac*. Svatovac je napjev koji je sličan bećarcu, ali razlika je u tome da ga pjevale djevojke te njime nekada najavljuvale ceremonijal i ritual svatovskog obreda. Za njega je svojstveno da se najviše izvodi pri odlasku povorke po kumove i mladenku te na povratku mladoženjinoj kući. „Svatovac je, nažalost, praktično nestao, iako je imao krasne tekstove koji su upućivani svim sudionicima svatova pojedinačno, od mladoženje i mladenke do roditelja, kumova i djevera. Za razliku od bećarca koji je ukalupljen u šablonu, svatovac se izvodio bez instrumentalne pratnje, a svako selo imalo je drugu pjesmu. U tome je njegova najveća vrijednost“ – govori etnomuzikolog i glazbeni pedagog Mihael Ferić (2005) iz Slavonskog Broda.

² Retkovci su naselje u Republici Hrvatskoj koje spada pod općinu Ivankovo. (Anonymous n. d.)

Uz pjesmu i tambure, svatovi ove regije odlikuju se i folklornim plesom. Slavonski svatovi ni danas ne mogu proći bez šokačkog kola. Prema definiciji, šokačko kolo tradicijski je ples koji se izvodi uz pjesmu i instrumentalnu pratnju. U prošlosti se to odnosilo na instrumente poput gajdi ili tambure samice, dok se tijekom 20. stoljeća nije razvila praksa izvođenja kola uz pratnju tamburaškog sastava. Kao društveno događanje šokačko kolo je do sredine 20. stoljeća bilo iznimno važno za život zajednice pri okupljanjima za seoske svečanosti te o pokladama, a neizostavni dio bilo je upravo plesanje šokačkog kola, koje je dobilo status nematerijalnog kulturnog dobra Republike Hrvatske. (Anonymous, n. d)

Prema Vladimiru Remu (2007), književnom kritičaru i sakupljaču povijesnih te književnih vrednota Slavonije, *Šokadija* je jedan od hrvatskih folklorno najbogatijih krajeva. U autorovoj knjizi *Krug oko baštine* dalje stoji kako je bogatstvo folklorne baštine ovoga kraja vidljivo u svakodnevnome životu na raznim prigodama poput kirvaja, poklada, blagdanskim običajima i naravno, svadbi. (Rem, 2007: 242)

Uz pjesmu i ples i gastronomija je važan dio svatovskih običajima u svim istraženim regijama. Tako etnologinja i kulturna antropologinja Irena Miholić, autorica udžbenika *Hrvatska tradicijska glazba* (2009), opisuje slijed jela sa slavonske svadbe koji datira s kraja 19. stoljeća. Iz bogatog jelovnika izdvajamo predjelo koje čine goveđa juha s rezancima, hladetina, paprikaš od peradi, kuhana govedina s umakom od hrena ili jabuka, kuhani krumpir sa suhim mesom, sarma s kulenom i kobasicama te pilići na kiselo. Slijedi glavno jelo, a to je pečeno meso na ražnju. Na kraju za desert imamo nadjevene savijače, pite i ostale razne sitne kolače (Miholić, 2009: 17). Slična je praksa jelovnika i danas, u smislu da je obilat i uvijek prati određeni slijed. Konkretno, iz ovog se jelovnika zadržala sarma te pečeno meso na ražnju.

U Slavoniji, za razliku od ostalih regija, postojao je jedan jedinstven svadbeni običaj kojeg opisuje Vitez (2003), a to je *svadbena* ili *svatovska grana*. Naime, radi se o rekvizitu, vršku stabla ili grane, koji ima četiri ogranka i nakićen je na poseban način. Na vrhove ogranka nataknu se pozlaćene jabuke, ogranci se vežu vrpčama na kojima su nanizane sjemenke, kokice od kukuruza, suhe šljive, plodovi šipka i sl. Grana biva utaknuta u drveni križ ili svadbeni kolač kako bi mogla stajati na stolu. Ona se predaje mladencu kada ju svatovi otkupe novcem koji tada pripadne mladenki. (Vitez, 2003: 66)

Sada ćemo promotriti neke bitne aktere svatova bez kojih ništa ne bi bilo isto. Uz mladence, najvažniju ulogu na svadbi imaju njihovi kumovi kao svjedoci. Na mrežnoj stranici *leksikon*

opisan je jedan i danas popularan običaj koji se izvodi kako bi djeca od kuma na svadbi „iskamčila“ nešto novca. Radi se o frazi koja glasi *Kec, kec kume, izgore ti kesa!* Svaki put kada bi djeca viknula ovu frazu, kum bi posezao rukom u džep i bacao sitan novac. Nekoć su ovo djeca koristila mnogo više, u smislu da su tijekom čitave povorke uzvikivala ove riječi, dok to danas učine većinom tek jednom, pred crkvom, neposredno nakon vjenčanja. Radi se o maloj svoti novca, ali djeci je ovaj običaj iznimno drag i uvijek se natječu tko će skupiti više. (Anonymous, n. d.)

Kada smo kod svatovskih uloga, na službenoj stranici KUD-a Ivankovo doznajemo pojedinosti o još jednoj bitnoj svatovskoj ulozi za ovu regiju, a to je uloga *čaje*. Čajo je voditelj, organizator, zapovjednik te koordinator roditelja, mladenaca i svih svatova. Njegov je zadatak voditi brigu o satnici i protokolu, kao i upravljati nekim kriznim situacijama ukoliko do njih dođe. Prema šokačkoj tradiciji, čajo bi trebao biti netko iz rodbine, no danas to ne mora biti slučaj. Kriteriji po kojima se bira čajo slični su kao i za barjaktara. Dakle, osoba mora biti dobar organizator, vodič i zabavljač. Čajo treba biti okretan, pričljiv, snalažljiv, šaljiv te dobro poznavati običaje sela. Isto tako, mora biti glasan kako bi ga svi čuli kad podvikne dajući neku uputu ili pak, zbivajući šalu. Još nešto po čemu je ovaj lik osebujan jest njegov izgled koji je sačinjen od posebne opreme. Ta se oprema sastoji od *čajine kape* koja je obično ukrašena dukatima. U zadnji dio kape zatakne se pero koje može biti fazanovo, paunovo ili rodino. Svako pero nosi određeno simbolično značenje, pa se tako fazanovo nosi kako bi mlada bila brza i okretna kao prepelica, paunovo kako bi mlada bila lijepa poput pauna, a rodino kako bi se uvijek vraćala doma kao roda. Sljedeći sastavni dio čajine opreme jest *čajina čutura*. Čutura je plosnata, drvena posuda za piće u koju se sipaju rakija ili vino. Može biti ukrašena biljnim ili domoljubnim motivima kao što su grb, šahovnica i sl. Još jedna stvar koja je čaji potrebna jest torba. Polukružna je oblika s dugačkim remenom, pogodna za nošenje preko ramena. Izrađena je od goveđeg boksa, a ukrašava se papcima, nitnama i metalnim karikama. U torbi se nalaze *ice i piće* čime čajo time nudi svakog koga sretne. Običaj je da kada se ide po mladu, mladoženjine kuharice u čajinu torbu spakiraju kolače, no često pri tome bude šale, pa se tako umjesto kolača, ponekad u torbi zateknu feferoni. Dolazimo do zadnjeg čajinog rekvizita, a to je čekić/sjekirica. Taj je rekvizit sačinjen od drveta i lijepo je urešen, a služi čaji da udaranjem sjekiricom po nekoj tvrdoj podlozi, najavi svoj govor i zatraži od svatova tišinu. Jedna simpatična izreka koja naglašava važnost ove osobe u svatovima govori: *svatovi bez čaje, k'o muva bez glave* (Anonymous, 2019).

Slika br. 1: Čajo u slavonskim svatovima, izvor: <https://kud-ivankovo.com/manifestacija-sve-se-caje-okupise/ocajama/>

Vitez opisuje običaj darivanja u slavonskome selu Retkovci, koje je popraćeno šaljivim komentarima gdje svatovski dužnosnik kapetan diže u vis svaki dar i prikazuje ga. Evo kako to izgleda u kući mladenke, kad njezina majka daruje mladoženju:

Faljen Isus, kume, stari svate, domaćine i svi svatovi uzovnici i pretucala! Evo baba poznae svog zeta s lepim rubinama i gaćama, tanko sve ko guba; i s jednom šarenom tkanicom, da se na nju obesi, i s maramom od samog konca, a svilu nie ni vidila. Luda baba, pa se troši, a treći dan eto kćer doma! Svoj braće na glas, a njemu na dar! Živ i zdrav povero! (Vitez, 2003: 52)

3.3. Običaji u Slavoniji nakon svadbe

Nakon svadbe slijedi običaj pohoda. Josipa Turudić (2020), koja se u svome završnom radu bavila proučavanjem pučkih običaja i legendi u Slavoniji, opisuje kako mladenci, ili sama mladenka, posjećuju svoje roditelje nakon svadbe. Posjet se u nekim slučajevima održi već prvi dan nakon svadbe, a ponekad se pričekava dva, tri dana. Običaj je da posjetitelji, odnosno mlada

i mladoženja, donose mladenkinim roditeljima ili svim članovima obitelji poklone, uglavnom u obliku pića i/ili hrane što uključuje slatku rakiju, tortu, pečenku i sl. (Turudić, 2020: 14-15)

3.4. Zaključno o svadbenim običajima Slavonije

Možemo zaključiti kako Slavonija ima bogatu tradiciju koja se manifestira i kroz svatovske običaje. Najprije vidimo pripreme za svadbu, pa oglede te kupanje mladenke kako bi bila i metaforično čista za svadbeni dan. Slavonska se kulturna baština može pohvaliti i prigodnom pjesmom te plesom - bećarcem (koji je pod zaštitom UNESCOV-e nematerijalne baštine), svatovcem i šokačkim kolom. Također, narodna tradicija ove regije prikazuje bogat jelovnik po kojem su i danas slavonske svadbe poznate. Spomenuli smo i neke simpatične običaje poput „kec, kec, kume“ u kojima sudjeluju najmlađi te istaknuli jednu posebnu svadbenu ulogu za ovaj kraj, a to je uloga čaje. Čajo je glavni zabavljač i govornik, ali i koordinator svatova, može se reći, *drži sve konce u rukama*. Ovdje imamo i rastanak mladenke te traženje roditeljskog blagoslova koji su ponekad popraćeni kumovim govorom te izrazitu želju za mnogo djece, osobito sinova, budućih nasljednika. Na samom kraju imamo pohode, običaj u kojem novopečeni mladenci posjećuju mladenkinu obitelj noseći im darove. Slavonski se svatovi, jednako tako, ističu i po kićenosti, bogatim nošnjama čime se samo prikazuje sva raskoš svatova ove regije.

4. SVADBENI OBIČAJI U MEĐIMURJU I PODRAVINI

Ovo će poglavlje nastojati objasniti neke od najznačajnijih kako svadbenih, tako i predsvadbenih običaja Međimurja i Podravine. Za ovu su regiju karakteristični brojni šaljivi govori koji su dijelom tradicije koje ćemo promotriti dalje u tekstu.

4.1. Predsvadbeni običaji Međimurja i Podravine

Među predsvadbene običaje, opisuje Zorica Vitez, može se uvrstiti i pozivanje na svadbu. Pozivač je u ovoj regiji muškarac, osobito opremljen, s kiticom zataknutom za šešikom ili drugdje, s prebačenim ukrasnim ručnikom, štapom, obvezatnom posudom s pićem koje nudi pozivanim. Ponegdje su i dva pozivača, pri pozivanju izgovaraju ustaljene formule, među kojima ima i šaljivih tekstova poput ovoga govora pozivača iz Međimurja:

Falen bodi Ježuš Kristuš. Draga moja rodbina, pri meni se nekaj novoga pripetilo. Ženi se moj sin. Preprajli smo se za gosti. Zaklali smo prasca, ki važe s ocom i kocom tri metr; janoga vola ki mola: janoga pefca kakti vrapca. Za naše gosti bo sega dosti; . tak

kaj bote meli kaj zabosti. To vam bode čudaj dela, de bo tuljku jela. Vi to dobro znate, da mi to ne mremo sami napraviti, zato bi vas prosil, ako bote tak dobri, ka se toga dneva (kaže datum) k nam potrudite, ka nam pomorete. Falen bodi Ježuš Kristuš. (Vitez, 2003: 37)

U knjizi etnologa Vitomira Belaja *Hod kroz godinu* nailazimo na predsvadbeni običaj karakterističan za općinu Hlebine³. Prema autoru, mladoženjini bi se svatovi okupili dan prije vjenčanja i otišli posjetiti mladenkin dom. Kada bi došli, svatovski bi *starešina* izrekao sljedeće:

Dobri ljudi, ja vam se sem na početku moram zafaliti na vašoj dobroti i gostoprimstvu kaj ste nas vu ovi temni noć prijeli pod vaš poštovani krov, no ve je došlo vreme da vam se i mi na neki način zafalimo i odužimo. Pa vam vu svoje i mladenčevo ime darujemo jednog čudnovatog stvora, koj nek vaši hiži i se družini donese puno sreće, zdravlja i veselja. Vu to ime živeli! (Belaj, 1998: 243)

Nakon ovoga bi govora *dever* u sobi pustio goluba ili bijelog zeca. Dok su golub ili zec skakali po sobi, svi su se zabavljali, smijali i vriskali, a pogotovo mladenkine prijateljice. Na to je domaći *starešina* odgovorio gostima:

*Evo došli su nam čudni gosti
orel starešina
sokol deverina.
Sebom su donesli
belu golubicu
belu zajicu,
golubica im je otprhala,
a zajica odbežala.* (Belaj, 1998: 243)

U internetskom članku autora Ivica Betija (2018) kustosica u Muzeju Međimurja opisala je jedan zaista jedinstven predsvadbeni običaj u Međimurju. Radi se o *potepanju* ili *natepanju*, a koje simbolizira pretvaranje kaosa u red, za vrijeme kojega se koriste samo prirodni materijali poput vune, perja, kukuruzovine, pljeve ili slame što ukazuje na činjenicu da se radi o domaćem običaju. Kustosica također objašnjava kako je običaj ostao očuvan, ali je u izmijenjenom obliku u odnosu na prošlost. Govori kako je nekoć bilo uobičajeno da se *natepa* dan prije vjenčanja,

³ Hlebine su ravničarska, podravska općina u Hrvatskoj. Smještene su na lijevoj obali rijeke Drave te broje oko 1300 stanovnika. (Anonymous n. d.)

dakle dan prije no što se uređuju odnosi između mladenaca. Danas je ovaj običaj često vidljiv putem fotografija koje osvanu na društvenim mrežama, a prikazuju dvorište zatrpano rolama toalet papira, otpadom, starim televizorima, odjećom i sl. Ovim se običajem danas obilježavaju zaruke mladenaca, a u vrijeme kada su obitelji mlade i mladenca na večeri, njihovi prijatelji dvorište zatrpuju otpadom.

Slika br. 2 : Neviđeno veliko potepanje u Murskom Središću, izvor: <https://www.mnovine.hr/medimurje/nevideno-veliko-potepanje-u-murskom-srediscu/>

4.2. Svadbeni običaji Međimurja i Podravine

Kada smo promotrili govorom bogate predsvadbene običaje tipične za ovaj kraj, možemo prijeći i na svadbene koji su također *cifrani* govorima.

Tako Vitez opisuje odlazak mlade iz roditeljskog doma zabilježenog u Međimurju. „Kad dođe čas da svatovi nakon pira u mladenke pođu k mladenčevoj kući, predvodnik svatova *šereg kapitan* najprije u svoje ime najavljuje polazak, a zatim govori u ime mladenke:

Dragi japek, vi jeste z menom fno go trpeli, dok ste mene od moje male mladosti ovak zdravo i veselo othranili i denes ovomo mladenco vu roke dali. Ako vam se da kaj

zamerele oprostete me i rečete: 'Idi, čerka, idi, srečnoga ti pota Bog dej'.“ (Vitez, 2003: 54)

I u Međimurju, baš kao i u ostalim regijama, pronalazimo jedan od magijskih rituala. Autori Čapo et al. (1998) u knjizi *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka. Predodžbe o svijetu i životu*, opisuju magijsku funkciju papra. Zaštitna moć papra sadržana je u njegovu ljutu okusu. Da bi mladoženju zaštitili od uroka, ponegdje, primjerice u sjeverozapadnim hrvatskim krajevima, u čizmu mu se stavljalo malo papra.

Kroz običaje sela Hlebine promotrit ćemo neke od najvažnijih svatovskih uloga ove regije. Etnolog Dražen Galenić tako u svom radu opisuje sastav svatova. Zanimljivo je kako se tijekom svadbe svatovi nisu međusobno smjeli nazivati vlastitim imenima, nego isključivo samo svojom ulogom ili časničkim nazivom. To je iz zaštitničkih razloga je, kako ne bi jedni druge *zacoprani* (začarali, bacili urok) i na taj način ugrozili mladence. Nadalje, opisano je kako je svaka strana imala vlastitog domaćeg starešinu koji je ujedno bio i vjenčani kum. Svaki od starešina smatran je vođom svojih svatova te ih je pozivao na molitvu, držao je govore i zdravice. Uz to je za vrijeme održavanja pira svaki od njih obilazio svatove od stola do stola i pratio jesu li svi *podvorjeni*, tj. dobro ugošćeni. Nakon domaćih starešina, najvažniju i najautoritativniju ulogu nosio je glavni svatovski starešina. Njegova je uloga bila mnogostruka: od odlaska po miraz, pa sve do sudjelovanja na momačkoj večeri. Također je dočekivao goste koji su dolazili u svatove i pokazivao im gdje da se smjeste. Isto tako, gotovo uvijek bi organizirao i postrojavao kolonu, odnosno, povorku kroz selo. Pred mladenkinom kućom bi odgovarao na pitanje mladenkinog domaćeg starešine, a nerijetko se i *pogađal* (cjenkao se) za pravu nevjestu. Za vrijeme održavanja svadbe vodio je određenim plesom uzvanike i mladence do mjesta gdje bi trebali sjesti, a na kraju tražio blagoslov roditelja i rodbine pri opraštanju. Od ostalih bitnih svadbenih uloga još imamo devera, koji se najviše brinuo za mladenku. On joj je stavljao jelo u tanjur, prvi je s njome plesao i sudjelovao je pri prikupljanju darova. Preostaju nam zastavnik i *pod snehali*, *klecnari* i *klecnarke*, odnosno mladići i djevojke, vršnjaci koji su pratili mladence u povorci i bili im podrška na svadbi. (Galenić, 1995: 172-173)

Zahtjevnu ulogu svatovskog veseljaka prema Vitez u kajkavaca nosio je *japica domači*. Dakle, ono što je čaj u Slavoniji, to je *japica domači* ovdje. Također, ova je regija poznata po brojnim zdravicama i jednu ćemo promotriti kroz sljedeći primjer: *Bog živi ove mladence, koji danas u hižni zakon stupili, da jih Bog više godina uzdrži u zdravlju i blagostanju!* (Vitez, 2003: 61) Ovako se dakle, nazdravljalo u Podravini, želeći mladencima zdravlje i blagostanje.

Svadbeni se običaji sastoje i od folklornih običaja ove regije, a najočitiije je, prema Miholić (2009), to prikazano kroz brojne plesove ove regije koji se plešu u svadbama. Najpoznatiji plesovi ove regije jesu polka, valcer i drmeš. Pod utjecajem susjedne Mađarske, često se plešu i čardaši. (Miholić, 2009: 31) Još dva zanimljiva običaja promotrit ćemo na primjeru Čakovca. Schneeweis, primjerice, opisuje kako se na svečani kolač u Čakovcu stavljaju simboli plodnosti, a to su jabuke, žitarice, lješnjaci i sl. Drugi zanimljiv običaj tipičan za Čakovec jest da dječak mladencu mora pomoći da skine hlače. Ovaj se običaj provodio sa željom da mladenci dobiju mušku djecu. (Schneeweis, 2005: 115-117)

Sada ćemo promotriti neke od svadbenih običaja mjesta Podravske Sesvete.⁴ Kovačić (1981), hrvatski pisac koji je, između ostalog, za života više od 40 godina imao i vlastitu muzejsku zbirku sačinjenu od starih narodnih nošnji, zbirki starih sesvečkih preslica, kolovrata, škrinja i sl., u svojem radu *Svatovski običaji u Podravskim Sesvetama*, opisuje neizostavan običaj za Podravinu, a to je *navijanje*, odnosno, pletenje vijenaca. Mladenka je za tu prigodu sama trebala pripremiti zelenila za izradu vijenaca. Zelenilo je skupljala u rešetu i pozivala je prijateljice da joj se pridruže. Za vrijeme pletenja vijenaca stajala je kraj stolića s ostalim djevojkama. Ovo zelenilo je imalo svoje značenje u vjerovanjima, pa se tako mislilo i vjerovalo da je ono simbolom za vječito mlad i zdrav život mladenke. Rešeto je imalo značenje zadržavanja dobra, a propuštanja lošega. Pripremom većeg rešeta mladenkinoj roditelji su nastojali utjecati na veću slogu u kući. Mlada je, također, vjerovala da neće imati sreće ako bi se „netek “brzo osušio. Mlada je za vrijeme navijanja vijenaca šutjela i plakala. (Kovačić, 1981: 169)

Nadalje, Kovačić (1981) opisuje i zanimljive običaje i praznovjerja oko prstenja. U nazočnosti mladenkine i mladoženjine majke počinje običaj, nazvan prsteni koji se provodi na sljedeći način. Stojeći na sredini sobe, mlada i mladoženja stavljaju svoje prstenje na plitki tanjur. Zatim mladoženjina majka kažiprstom desne ruke vrti prsten po prsten u krugu. Mladenkina, pak majka polijeva vinom prstenove i govori: „Ja vas blagoslivljam z vinom, a Bog dragi z mirom“. Nakon toga mladenci jedno drugome stavljaju prstenove. Tada se javno poljube pred svima po prvi put. Poljupcem mladenaca ostvaruje se čin dobre volje, privole i suglasnosti roditelja pred javnim skupom. Mlada mladencu poklanja njen najljepše izvezen rupčić, a mladenac njoj poklanja lančić. Uz ovaj običaj bila su povezana razna vjerovanja, pa tako se vrtnja prstenova u krugu smatrala vječnošću života i sreće, jer prsten nema početak ni svoj kraj. Ako bi nečiji prsten pao iz tanjurića, mislilo se da tog čeka velika nesreća i smrt. Poklonjen rupčić mladoženji

⁴ Podravske Sesvete su općina u Hrvatskoj. U sastavu općine nalazi se naselje Podravske Sesvete te dvije zone - Mekiš i Draganci. (Anonymus, n. d.)

imao je osim ukrasnog i drugo značenje. Rupčić je bio znakom sreće, kasnije spremljen i pomno čuvan u ormaru jer se vjerovalo da ukoliko ga mladenac izgubi, to donosi nesreću u brak. Mlada poklanja mladencu na šešir vijenac, kojega sama iglom i koncem zašiva najmanje tri puta. To čini tri puta, jer se vjerovalo da na taj način i Bog pomaže. Prilikom stavljanja šešira na glavu, mlada je običavala povući mladoženju za nos, što je simboliziralo njeno vođenje i poslušnost budućeg bračnog druga. Vjerovalo se kako običaj miješanja prstenja jača ljubav mladenaca i jamči im sreću u braku. (Kovačić, 1981: 170-171)

4.3. Običaj Međimurja i Podravine nakon svadbe

Nakon završetka svadbe, kako opisuje Schneeweis, u Križevcima imamo običaj koji se naziva *vplevanje*. Radi se o tome, da nekoliko dana poslije vjenčanja, najčešće slijedeće nedjelje, mladenka mora na misu. Da taj odlazak na misu (*vplevanje*) ima lustracijsko značenje vidi se iz toga što mladenka sve dok ne ode na misu ne smije peći kruh jer se do tada smatra nečistom. (Shneeweis, 2005: 119)

4.4. Zaključno o svadbenim običajima Međimurja i Podravine

Sada, kada smo pobliže promotrili neke od svatovskih običaja Međimurja i Podravine, možemo reći kako se ovdje pučka tradicija najviše odražava u recitacijama, odnosno u prigodnim govorima, koji su nerijetko šaljiva karaktera. Govori se izvode za vrijeme pozivanja na svadbu, opraštanja mladenke od roditelja, zdravica itd. Ova je regija, što se folkloru tiče, posebno bogata jer se u njoj osim polke, valcera i drmeša plešu i čardaši, koji su svojstveni za susjednu Mađarsku. Možda i najzanimljiviji običaj ove regije jest *natepanje*. Riječ je o predsvadbenom običaju u kojem se mladenkino dvorište preko noći zatrpava raznim otpadom. Ovaj običaj nosi simboličko značenje dovođenja kaosa u red, tj. sređivanja odnosa među mladencima. Nadalje, ova regija čuva i običaj pletenja vijenaca, popraćenog raznim praznovjerjima za vrijeme tog procesa. Ovdje se posebna važnost pridaje titulama svatova, do te mjere da se međusobno ne nazivaju imenima nego isključivo funkcijom koju imaju na svadbeni dan. Sve to rade kako ne bi urekli mladence. Promotri smo i ulogu glavnog domaćeg *starešine* koji je bio zadužen za brigu o mirazu, gostima, cjenkanju za mladu i sl. Osim predsvadbenih i svadbenih običaja, osvrnuli smo se i na jedan običaj koji se izvodi nakon svadbe. Riječ je se o *vplevanju*, običaju u kojem mlada tjedan dana nakon vjenčanja odlazi na misu i od tog trenutka postaje „čista“. Možemo zaključiti kako Međimurje i Podravina imaju zanimljive svadbene običaje, najočitije

u obliku prigodnih govorenja, ali i plesa te mnogo zanimljivih praznovjerja koje poštuju ne bi li se tako zaštitili od zlih sila i kako bi mladencima donijeli sreću.

5. SVADBENI OBIČAJI U ISTRI

Ovo će se poglavlje baviti svadbenim običajima Istre. Ova se regija odlikuje nekim posebnim običajima kao što su *kolenčić*, svečana melodija *mantinjada*, ispijanje vrča vina sa srebrnim novčićem, lomljenje kolača i brojni drugi običaji koji će biti detaljnije pojašnjeni dalje u radu. I za ovu je regiju karakteristično održavanje *draviza* (zdravica).

5.1. Predsvadbeni običaji Istre

Na portalu *Istarska enciklopedija*, suvremeni hrvatski filolog Boris Koroman i etnologinja Lidija Nikočević pišu kako su neki od predsvadbenih običaja karakterističnih za Istru prošnja s ritualiziranim govorom, napovijedi *kante* u Crkvi, prevoženje škrinje iz mladenkine kuće te postavljanje prepreka što ih pripremaju mladići iz mladenkina sela.

Hrvatski muzikolog i akademik Enio Stipčević u radu *Dva izvora o pučkim običajima u Istri 17. stoljeća* između ostalog, obrađuje temu nekadašnjih istarskih svadbenih običaja. Autor opisuje kako ljubazna poznanstva mladići obično sklapaju kada prate djevojke na proštenja ili svetkovine, nakon čega slijedi vjenčanje prema obredima svete Crkve. (Stipčević, 2019: 335)

Božo Glavičić, koji je za života bilježio sve vezano uz narodne običaje Labinštine, u svome djelu *Narodni običaji Labinščine* opisuje neke od predsvadbenih običaja Labina.⁵ Opisuje neke od radnji koje su trebale biti učinjene prije vjenčanja. Tako najprije imamo običaj da nekoliko mjeseci prije svadbe zaručnik dovodi svoje roditelje u dom zaručnice. Nevjestini roditelji spremili bi ručak te se dogovorili kad će biti vjenčanje, kako će je organizirati te koliko će gostiju zvati. Nakon toga, zaručnici bi otišli kod župnika prijaviti se za vjenčanje koje bi župnik tri tjedna prije na kraju *vele maše*, odnosno, velike mise najavio. Autor dalje opisuje običaj dolaska mladenca s ocem i braćom s kolima i volovima po mladenkin *koredo* (stvari). Mladenka bi u četvrtak prije svadbe sve svoje stvari spakirala u novo *kaselo*, tj. škrinju koji bi kolima prenijeli u kuću mladoženje. (Glavičić, 2003: 141-142) Jakov Mikac, hrvatski etnolog koji se bavio proučavanjem kulturne baštine Istre, u svom djelu *Istarska škrinjica* piše o predsvadbenom običaju lomljenja kolača. Naime, prije odvoženja škrinje majka na škrinju položi kolač, a mladenci, svatko sa jedne strane škrinje povlače kolač dok ga ne rastrgnu. Vjerovanje kazuje da će onaj tko dobije veći komad biti gospodar kuće i da će dulje živjeti.

⁵ Labin, mjesto u Istri, Republika Hrvatska, koje je smješteno na brdašcu visokom 320 metara, iznad Rapca.

(Mikac, 1977: 182) Glavičić nadalje piše i o petku, danu prije svadbe za kojeg je svojstveno darivanje mladenaca. Mladencima bi se nosio dar, a njihovim roditeljima *spežo*, odnosno kava, šećer, ulje, vino, voće, liker, kolači i dr. Isto tako, lovci bi u petak otišli u šumu uloviti zeca za svadbu, a roditelji bi pripremili janje ili tele. (Glavičić, 2003: 142)

5.2. Svadbeni običaji Istre

Na sam dan vjenčanja mladenka se izvodi iz kuće poslije održavanja obrednoga razgovora između mladoženjinih svatova i mladenkinih ukućana, opisuju B. Koroman i L. Nikočević. Dalje stoji kako najvažnije uloge i u ovoj regiji imaju stari svat te kumovi. Za istarsku je svadbenu povorku karakteristična svečana melodija *mantinjada* koja se izvodi na sopelama.

Slika br. 3 - Soplele, instrument na kojem se svira manjtinada. Izvor: <https://www.pulainfo.hr/hr/where/istarski-instrumenti>

Mikac opisuje i odjeću mladenaca. Konkretno se radi o području Lupoglave⁶, Huma i Cerovlja. Nevjesta je na dan vjenčanja odjevena u bijelu haljinu, a na glavi ima vijenac za kojeg su pričvršćene crvene, bijele i plave vrpce koje joj se spuštaju niz leđa. Mladoženja nosi ružu na prsima, a odjeven je u narodnu nošnju. Nevjestine prijateljice također nose vijenac, ali on mora biti manji od njezina. Mladići u svatovima nose manje ruže na prsima, a stariji svijet, i muški i ženski, na prsima nosi jednu malu ružu s nekoliko listića ružmarina ili mažurana. (Mikac, 1977: 161)

Stipčević u ranije citiranom radu, opisuje proces kada rodbina i prijatelji obaju mladenaca idu po njih i prate ih u crkvu. Na tome putu običaj nalaže da mladenku vodi mladoženjin brat. Zovu ga “dener”, a zadužen je za brigu o nevjesti tijekom cijele svadbe. Autor dalje opisuje rituale koji se izvode u crkvi. Tako stoji da po završetku mise, vjenčanja i ženidbenog blagoslova, svećenik ili župnik izgovara riječi: “Ego coniungo vos etc...” („Pridružujem ti se..“) i povezuje mladenkinu i mladoženjinu ruku, a svatovi znaju dobacivati: “Dobro ih svežite”. (Stipčević, 2019: 335)

Jakov Mikac pak opisuje crkveno vjenčanje svojstveno za Kastav i Ćićariju. Naime, ondje postoji običaj koji nalaže da kada mladenka u crkvi klekne, mladoženja treba kleknuti na manji dio njezine haljine kako ih tko ne bi začarao u bračnim dužnostima. Dok vjenčanje traje, iza mlade stoji djever, a iza mladoženje neki od muškaraca iz njenoga roda. Ta osoba je zapravo glavlar koji nakon crkvenog vjenčanja svećeniku daje jedan kolač, dok drugi baca preko glave van iz crkve, a namijenjen je ljudima koji su došli gledati svatove. (Mikac, 1977: 150)

Nadalje, Stipčević u svojoj studiji punoj dragocjenih podataka o pučkim istarskim običajima, za Labin piše kako po izlasku iz crkve mladenka mrví grumenčiće od bijela brašna i baca ih uokolo. Mladići vani ih hvataju sa velikim žarom, a taj čin se naziva “pravljene strke”. Zatim svadbena povorka ide do nevjestine kuće i, dok se priprema obred, pleše se uz zvuke frula, citre ili violine Stipčević (2019) dalje opisuje raspored sjedenja za stolom. Običaj je da mladenci sjedaju za stol jedan nasuprot drugoga, do njih sjedaju vjenčani kum, zatim prijatelji i rodbina koji nazdravljaju brojnim zdravicama u zdravlje mladenaca i njihovih rođaka, kao i svećeniku kome ustupaju mjesto za stolom. To ispijanje nazivaju *dravize* što u prijevodu znači *zdravice*. Kada objeduju ponovno plešu, a kasnije se opet vraćaju za stol na jelo i pilo. (Stipčević, 2019:

⁶ Lupoglav, općina u RH, smještena u sjeveroistočnom djelu Istarske županije. Graniči s općinama Lanipće i Cerovlje. U općini Lupoglav stanovništvo je naseljeno u osam većih naselja, i to: Boljun, Boljunska Polje, Brest pod Učkom, Dolenja Vas, Lesiščina, Lupoglav, Semić i Vranja.

335) Mikac još detaljnije opisuje veselje za stolom. Svatovi pjevaju i šale se na račun nevjeste ovim stihovima:

Kokica nevesta mlada

ona ima fanta rada.

Tako su se rad imeli,

rega, rega, kva, kva, kva.

po večeri zavrteše,

nebo zemlja sve se strese,

rega, rega, kva, kva kva,.

Kokica nevesta mlada

ona ima fanta rada

rega, rega, kva, kva kva. (Mikac, 1977: 165)

Mladenki u svatovima pjevaju i ovu pjesmu:

Vesela joj majka bila,

koja je hčer porodila

da bi je odgojila,

da bi je oženila.

Da bi ona ponosila,

porodila sinka,

popa redovnika. (Mikac, 1977: 165)

Jedan vrlo značajan običaj za ovu regiju je i tzv. *kolenčić*, a običaj se izvodi tako da mlada, nakon što uđe u mladoženjin dom, kod ognjišta u krilo posjedne dijete kako bi i sama bila plodna. Mikac detaljnije opisuje ovaj običaj. Naime, svekrva posjedne nevjestu i stavi joj u krilo muško dijete staro oko četiri godine. Nevjesta prima dijete, miluje ga i daruje kolačima i rupcem. To se dijete naziva „pikolenčić“, a običaj se izvodi kako bi mlada rađala zdravu djecu. Nakon toga nevjesta mora probati svekrvino jelo i odgovara: „Mat moja, sve je dobro.“ Svatovi

odgovaraju: „ Vidite, to će bit dobra gospodinja, i ako nije dobro, njoj će biti sve dobro.“ Neki u šali dobacuju: „Pred tolikim ljudima od straha mora reć da je dobro, i ako ni dobro.“ (Mikac, 1977: 172-173).

Akademik Stipčević opisuje i darivanje, koje počinje tako što kum održi govor i pozove goste da daruju mladenku. U zdjelu na stoli svatovi tada ubacuju novac, a mladenka im zahvaljuje. Dio novca pokupe svirači. Nakon toga običaj je povesti mladenku u muževu kuću uz niz rituala koje dalje opisuje autor. Kada se približe kući, mladići sabljama zapriječe ulazna vrata kako nitko ne bi mogao ući, što je posebno namijenjeno nevjestinoj rodbini. Da bi ipak otac ušao, on mora mladenki obećati neki dar. Dar se sastoji ili od odjeće ili od dijela vinograda ili polja. Nakon što se obavi darivanje i otvore vrata, mladenki se daje vrč vina u kojem se nalazi jedan “Marchetto” ili srebrni Gospin novčić. Svekar i svekrva pitaju snahu što više cijeni – mlijeko ili čast, a ona odgovara da više cijeni čast, na što oni uzvraćaju potvrdno te primaju novčić. Sada nevjesta pruža vrč dotičnomu ocu ili majci koji joj nazdravljaju te, ispivši ostatak vina, bacaju vrč s novčićem iza sebe, a mladež sada ima za cilj ugrabiti taj novčić. U nekim istarskim mjestima onaj tko pruža vrč vina nevjesti običava pitati što je unutra, na što ona odgovara: “Mir i Ljubav”, i to ponavlja tri puta. Zatim malo kuša, pa kaže: “S mlijekom i ljubavlju vas primamo.” Nakon ulaska u kuću, opisuje dalje Stipčević, večera se i pleše dok ne dođe vrijeme za počinak. Tada mlade povedu u njihovu sobu, ali prije nego legnu u krevet, donesu im kuhanu kokoš, kruh i vino. Nakon što jedu i piju, pođu obaviti svoju bračnu dužnost. U nekim mjestima ne običavaju spavati zajedno tu prvu noć, već nevjesta ostane sjediti sa svojim rodicama i prijateljicama, žaleći im se što mora napustiti njihovo djevojačko društvo i postati žena. Za to vrijeme mladenac se zabavlja sa ženama i muškarcima u plesu i klicanju. (Stipčević, 2019: 335-336)

Etnolog Mikac opisuje običaj svojstven za područje Lupoglava, Huma i Cerovlja koji se odnosi na primicanje kraja svatova. Tako piše da ondje postoji običaj da prije odlaska svatova nevjestin brat zapleše s njom na ognjištu zavrivši se tri puta. Tim se običajem želi da nevjesta zavoli novo ognjište, odnosno novi dom. (Mikac, 1977: 165) Za područje Kastva i Čićarije opisuje običaj držanja govora koji označava i kraj svadbe. Govor drži djever, koji ustaje i govori: „Hvala vam lipa ki ste nas ugstili i ki ste lipo uzgojili našu golubicu, koju sada vodimo njenoj pravoj hiži. Boh neka vam plati ki ste nas tako lipo primili i ugstili. Draga naša nevista, od sad si žena druge hiže i budi vesela i zadovoljna. Imaš svoga muža ki će te hraniti i od sramote braniti.“ (Mikac, 1977: 151)

5.3. Običaji Istre nakon svadbe

Muzikolog Enio Stipčević opisuje i neke običaje nakon svadbe koji datiraju još iz 17. stoljeća. Naime, rano ujutro svatovi ulaze u sobu mladenaca i bude ih sviranjem frula, citara i violina. Nakon toga svi zajedno idu na misu, nakon čega nastavljaju slavlje oko nekoga zdenca ili izvora. Igraju različite igre i plešu plesove uz prskanje vodom. Kada to završe, zapute se u mladoženjinu kuću i on ima za cilj prvi dotrčati do kuće. Običaj je, da ako ga uhvate prije nego stigne do kuće, on mora dati četvrtinu sušene svinje, pola vedra vina i dvanaest kolača. Toga običaja bježanja drži se i mladenka. Kada mladići koji je čuvaju sabljama zaplešu, ona ugrabi trenutak za bijeg i sklanjanje u kuću svojih roditelja ili rodbine kako je ne bi ulovili. Ukoliko uspije, njezini čuvari dužni su joj kupiti par lijepih cipela. Tako jedu i plešu dva ili tri dana prema mogućnostima mladenaca, ali i uzvanika koji na takve svečanosti obično donose mnoga jela za čašćenje. (Stipčević, 2019: 336-337)

Mikac pak opisuje običaj *pohotki*. Riječ je o običaju u kojem osam dana nakon vjenčanja mladenkine roditelji dolaze kod nje na ručak. Slijedeće, pak, nedjelje mladenci s mladoženjinim roditeljima odlaze u posjet mladenkinim roditeljima i ondje ostaju na objedu. Ovim činom završavaju svadbeni običaji. (Mikac, 1977: 199-200)

5.4. Zaključno o svadbenim običajima Istre

U ovoj regiji uvidjeli smo zaista posebne običaje koji nisu previše nalik običajima prethodno obrađenim regijama. Možemo izdvojiti „mantinjadu“, svečanu melodiju koja se samo u Istri izvodi na sopolama i tako obogaćuje svatove. Nadalje, za ovu je regiju specifičan običaj „kolenčić“ za vrijeme kojeg mlada u krilo prima muško dijete sa željom da i ona sama bude plodna i rađa zdravu djecu. Svakako je za spomenuti i “Marchetto” ili srebrni Gospin novčić kojeg mladenka dobiva od svekra i nakon ispijanja vina baca ga da ga ulovi netko od mladeži. Zanimljiv je i običaj u kojem mladenka s bratom oko ognjišta pleše uz okret od tri puta, a sve u svrhu kako bi zavoljela svoje novo ognjište, svoj budući dom. Zaključujemo kako je Istra itekako bogata šarolikim svadbenim običajima koji datiraju iz prošlih vremena, neki su svadbeni običaji prethodno opisani još iz 17. stoljeća, gdje je za istaknuti običaj utrkivanja mladenaca i svatova do kuće. Naime, cilj je, kako mladoženji, tako i mladenki da prvi stignu do kuće, a u suprotnom, ukoliko ih svatovi ulove, morat će dati četvrtinu sušene svinje, pola vedra vina i dvanaest kolača. Pravo je kulturno bogatstvo moći ih danas promotriti i usporediti s današnjicom.

6. SVADBENI OBIČAJI U DALMACIJI

Ovo poglavlje opisat će svadbene običaje svojstvene Dalmaciji. Dalmacija je, poput Međimurja i Podravine, regija koja je bogata kitnjastim govorima, zdravicama i molitvama, što ćemo i promotriti dalje u tekstu. Također, ova regija ima nešto više predsvadbenih običaja te običaja nakon svadbe u odnosu na Slavoniju te Međimurje i Podravinu.

6.1. Predsvadbeni običaji Dalmacije

Najprije ćemo prikazati neke od predsvadbenih običaja ove regije. Zorica Vitez opisuje jedan običaj koji se smatra nisko vrednovanim oblikom zasnivanja braka. Radi se o postupku u kojem izostaje dolazak po udavaču, jer ona u kuću izabranika dolazi sama i tada ju nazivaju *samodošlom* ili *dobjeglicom*. Razlog je takvom običaju što se netko od zainteresiranih (iz udavačine ili ženikove obitelji, a u nekim slučajevima i sam ženik) opirao ženidbi ili je odugovlačio sklapanje braka. Ovom činu najčešće je prethodila predbračna veza koja je kompromitirala djevojku. Takav početak bračnog života udavači je donosio težak brak, a njezin nepovoljan položaj izražen je stihovima u djelu *Hrvatski svadbeni običaji* iz Dalmatinske zagore:

Teško travi (zemlji) kuda vojska prođe

I nevisti (dijevki) koja sama dođe (Vitez, 2014: 22).

Prema etnologinji Dinki Alaupović-Gjeldum (1994), koja piše o običajima i nekim vjerovanjima pri sklapanju braka u dijelu splitske zagore, a za koje je prikupljala građu osamdesetih godina 20. stoljeća, mladići i djevojke najčešće su se upoznavali kod crkve, na sijelima i čuvajući stoku - *gonjanje*. Djevojke su većinom bile čobanice, a mladići su ih dolazili posjećivati. Djevojke su često iščekivale mladiće pjesmom poput ove:

Dođi lolo priko briga

ja od tebe nemam milijega

dođi lolo, dođi janje moje

na bunare di se ovce poje.

Moj dragane jedini u nane

moj dragane sime od duvana

čekat ću te još godinu dana. (Alaupović-Gjeldum,1994: 63)

Što se, pak, *gonjanja* tiče, opisuje Alaupović-Gjeldum, to je običaj koji se provodio dok bi djevojke čuvale stoku. Autorica piše kako je od brojnih kazivača čula kako momci nisu gonjali samo djevojke koje su mislili ženiti i kako je ono često znalo biti nasilno i stoga su se neke djevojke bojale. Djevojke su često iz tih ljubavnih okršaja dolazile poderanih majica i sa ogrebotinama. Kada bi se mladić odlučio, rekao bi djevojci koja mu se sviđa: *Ajmo vratit ovce*, i onda bi njih dvoje otišli na neko osamljeno mjesto. Autorica opisuje i običaj *sidenja*. Tijekom zimskog razdoblja mladić bi dolazio kod djevojke da *side*, što je označavalo ozbiljnu vezu. *Silne večeri* održavale su se u određene dane, najčešće srijedom i subotom. Na sijelima su se zabavljali igrajući se raznih igara, najčešće *tovara*, *prstenaka* i sl. (Alaupović-Gjeldum,1994: 64)

Prije same svadbe u Dalmaciji imamo i običaj zajedničke večere. Schneeweis tumači kako zajedničko blagovanje jabuke, kolača ili pečene kokoši na postelji simbolizira početak životne zajednice. (Schneeweis, 2005:117)

Slika br. 4: Zajednički objed kao simbol početka nove životne zajednice- suvremena inačica kolača od jabuke. Izvor: <http://dalia-partyshop.hr/11-najcescih-svadbenih-obicaja-u-Dalmaciji>

6.2. Svadbeni običaji Dalmacije

Najprije ćemo promotriti kako teku svatovi u splitskoj zagori. Prema Alaupović-Gjeldum običaj je da se svatovi okupe u mladenčevoj kući, a svoj polazak nagovijeste pucanjem iz pušaka. *Prvinac* nosi barjak nakićen crvenim svilenim *šudarom* - rupcem, jabukom, suhim kolačem, orasima, bademima, kockama šećera, sve to nanizano na konopac što ga nazivaju *kičanicom*, te *buraču* s vinom nudeći usput mještane da nazdrave. Nevjesta mu na barjak vješa *kičanicu* i on se vraća prema svatovima da ih obavijesti kako je put slobodan. Običaj je i da svatovi sa sobom nose mnogo hrane. Stari svat nosi *zaoblicu* - janje ili brava, što je okićeno zelenom grančicom. Pazilo se da je *zaoblica* od bijelog janjeta ili brava, jer se vjerovalo kako crno donosi nesreću. Kum je donosio *čurek*: bijeli kruh s bademima, orasima i šećerom. Po običaju se sva hrana i piće razdijele u nevjestinoj kući. Kad svatovi dođu pred nevjestinu kuću, kreće pregovaranje. Svatove dočeka mladin brat ili rođak. Svatovi govore kako su izgubili ovcu i kako su je sada došli tražiti. Dok oni opisuju kakva je bila ta ovca, pred njih izvode lažne mladenke, većinom starije žene prerusene u mladenku. Nevjestin brat pita „Je li to vaša ovca koju ste izgubili?“ Na što mu mladoženja odgovara da je on svoju *zumba*, odnosno obilježio, baš kao što čobani bilježe ovce. Kada napokon izvedu nevjestu, kreću pregovori o cijeni. Njen brat traži naknadu za to što ju je čuvao, za hranu koju je pojela i sl. Djever je taj koji plaća nevjestu. Prije nego on kupi nevjestu, nitko se ne smije napiti rakije ili vina. Tek kad je mlada otkupljena, svatovi mogu piti i nazdravljati. (Alaupović-Gjeldum, 1994: 68-70) Slijedi crkveno vjenčanje, nakon kojeg je običaj darivati svećenika. Po izlasku iz crkve, mlada baca jabuku preko nje. Svatovi se nakon crkvenog vjenčanja vraćaju na objed u mladenkinu kuću. Prije odlaska svatova iz mladenkine kuće u mladoženjinu, kum ili djever bi otkupljivao nevjestinu dotu, škrinje, a stari svat bi doveo konja na kojega će ih natovariti. Postoji točan popis stvari koje je nevjesta morala spremati za dotu, a to su: odjeća, torbe, preslica, vreteno, igle, škare, uže za nošenje tereta, sjekira, srp, dva *pjata* (tanjura), dvije *čikare* (šalice), dva *pinjura* (vilice), dvije žlice, ali nikada nož te *katriga* (stolica). Bio je običaj kada svatovi krenu iz mladine u mladoženjevu kuću, da se mladoženja vrati i daruje i izljubi mladu. Zatim nevjestini ukućani daruju mladenca. Nitko iz nevjestine kuće ne ide s njom u novi dom. Prije ulaska u novi dom, nevjesta je dužna učiniti niz rituala kako bi brak bio plodan. među kojima su i rešetoraha, badema i žita koje ona baca preko svatova i muško dijete iz mladoženjine obitelji koje ona uzima u naručje i ljubi. (Alaupović-Gjeldum, 1994: 72-73)

Nadalje, promotrit ćemo svatovske običaje u Konavlima⁷. Ondje svadbu čine neobično bogati i kitnjasti govori, počasnice i zdravice, molitve prije jela, blagoslov mladenaca te obilje pjesama koje pjevaju određeni svatovi u određeno vrijeme. Pa tako zbor npr. najavljuje dolazak svatova po djevojku pjesmama poput ove:

Povila se zlatna žica vr'om iz mora,

Uvila se prvijencu oko barjaka.

Povila se zlatna žica vr'om iz mora,

Uvila se starom svatu oko pojasa.

Povila se zlatna žica vr'om iz mora,

Uvila se kum vjenčanom oko kalpaka.

Povila se zlatna žica vr'om iz mora,

Uvila se dvim đeverma oko pušaka. (Vitez, 2003: 46-47)

Prema istoj autorici, Zorici Vitez, u Konavlima svatovi također traže lov koji im je navodno utekao u mladenkin dvor. Svatovi dolaze kod mladenke i prema prethodnom dogovoru brzo je pronalaze. Potom stari svat plešući obrne nevjestu triput *naoposlo*, odnosno *naposun*, u smjeru kretanja sunca, čime je simbolički izrečen patronat nad njom.

Kad mladenkin otac daruje svatovima ukrasne vrpce, oni pjevaju:

Naša neva prela

Sve svatove darovala

I sebi je ostavila

Punu škrinju do pokriva

Dala joj je stara majka

Da je nije stid, da je nije stid. (Vitez, 2003: 50)

⁷ Konavle su općina Republike Hrvatske smještena na krajnjem jugu. Pripada Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Općina obuhvaća 33 naselja s oko 9500 stanovnika, a sjedište Konavla je u Cavtatu. (Anonymous n. d.)

Zatim mladenkin brat donosi na ramenu dio po dio njezina ruha i stavlja ga na kabanicu prostrtu na podu. Kad je sve izneseno, pjevaju najprije djeveri, pa onda i djevojke:

Ajmo rijet u ime Boga

Da nam bude u čas dobar!

Ajmo igrat, ajmo pjevat

Oko ru'a nevjestina!

Ova neva labra ima

Ona ga je dozivala:

O ti , labro, dobro moje,

Pospi zlatom ru'o moje! (Vitez, 2003: 51)

Zaručnik, odnosno *labro*, baci na ruho jabuku sa zlatnicima, a pjevači nastave pjesmu pozivajući ostale muškarce na svadbi da na ruho bace nešto novca. Poslije muškaraca mladenku, odnosno njezino ruho daruju i žene, ali one daruju tekstil. Ovaj običaj iz južne Dalmacije ponegdje zovu *otkup škrinje* te se tumači kao simbolični otkup nevjestine opreme.

U Orebiću pak, izvođenje djevojke izgleda drugačije. Pred zatvorenim vratima mladenkine kuće najprije zapjeva kum uz pratnju glazbala lirice:

U Boga ti divojčina majko,

Izvedi mi gizdavu nevistu,

Lipin ću je darovati daron.

Majka izvodi djevojku, a diver pruži grančicu masline i zapjeva:

S kojim san gorom hodio,.

Take sam dare donijo,

S kojim te mogu darovat. (Vitez, 2003: 47)

Majka na to odgovara: „Nevista uz ti dar ne ide.“, vraća djevojku u kuću i zatvara vrata. Ovaj čin se ponavlja tri puta. Drugi put uz istu pjesmu diver pruža karanfil, a tek treći put očekivan dar, odnosno, jabuku s utaknutim srebrnim novcima, pjevajući:

U kojem san voćnjaku bio

Tega san voća donijo,

S kojim te mogu darovat.“ (Vitez, 2003: 47)

Dok u Konavlima imamo naglasak stavljen na mladenca te uglavnom muške svatove, u Orebiću je naglasak stavljen na mladenku. U Konavlima imamo ples mladenke sa starim svatom za vrijeme kojeg je on okreće tri puta naposun iskazujući patronat nad njom, a u Orebiću imamo slučaj da majka ne želi predati mladu sve dok ne dobije željeni dar, jabuku s utaknutim srebrnim novcima, koja je simbol dobra.

Prema Alaupović-Gjeldum najvažnije svadbene uloge jesu slijedeće: djever koji ima zaduženje čuvati nevjestu, a pri tome mu pomaže *jenga* (mladoženjina sestra ili rodica), zatim kum koji plaća djevojčinu robu, pa barjaktar i *prvinac* (mladoženjin zet) koji najavljuje dolazak svatova. I u mladinoj i u mladenčevoj kući imamo starog svata koji pazi na red, raspoređuje tko će gdje sjediti i drži zdravice. U Dalmaciji također imamo *čauša*, mlađu osobu koja svojim šalama na sebe skreće pozornost, pazi da netko ne ukrade cipelu mladoj i sl. (Alaupović-Gjeldum, 1994: 68)

U Ravnim kotarima⁸ postoji običaj izgovaranja kićenih zdravica u kojima se naglasak stavlja na plodnost i blagostanje mladenaca. Slijedi primjer jedne: *Zdrav debeli kume! Pomoga ti Bog i nebeski dvor. Rodila ti pšenica bilica i vinova lozica; telile ti se nejake kravice, množile ti se bile ovčice! Na pragu te majka dočekala, na rukama sinke pridržala! Na polju ti rod rodio, a u kući ti se blagoslov ugnjizdio! Zdrav, brate sa svom družinom!* (Vitez, 2003: 61)

U nekim krajevima ove regije, opisuje Edmund Schneeweis, glavarica kuće mladenki bi davala šećera za jesti ili meda kako bi ona stalno bila slatkorječiva i podnošljiva. Pa tako i sama mladenka vrata premazuje medom. (Schneeweis, 2005:113) A jedan vrlo zanimljiv običaj, prema istom autoru, tematizira pravilan prelazak praga crkve. Naime, pri ulasku u crkvu i izlasku iz nje mladenka ne smije stati na prag kako joj ne bi naškodile zle sile. Događalo se, primjerice, da napuštena djevojka iz osvete zabije tri čavla u crkveni prag kako bi mladenka zapela za prag i na taj način potaknula bračnu svađu. (Schneeweis, 2005:109)

⁸ Ravni kotari smješteni su u sjevernoj Dalmaciji između Bukovice, zadarsko-biogradskog primorja te rijeke Krke i Prukljanskog jezera. Glavno je naselje ove općine grad Benkovac. (*Hrvatska enciklopedija*, n. d.)

6.3. Običaji Dalmacije nakon svadbe

Čapo i suradnici opisuju jedan od svadbenih običaja koji ukazuje na vezu ognjišta, kulture predaka te upotrebe soli kao amajlije, a zabilježen je u Kotarima. Kad mladu uvedu u novi dom, djever je vodi oko vatre: *on vatru nogom ćuka, a djevojka sklanja, dočim u isto vrijeme kuhač siplje so u vatru...* (Čapo et al., 1998: 325)

Isti autori opisuju i još jedan iznimno zanimljiv običaj svojstven za otok Zlarin. Ondje se naime, prakticirao običaj u kojem je mlada morala paziti kako će prijeći prag, s time da je u trenutku kada ga je prelazila morala potajno spustiti nešto kovanog novca. Prema tadašnjim vjerovanjima, taj čin osigurao bi joj sretan brak i lijepu djecu. (Čapo et al., 1998: 326)

Na otoku , opisuje Schneeweis, mladenka pri ulasku u kuću mora mesti metlom, jer metla upućuje na pometanje duhova. (Schneeweis, 2005: 111)

6.4. Zaključno o svadbenim običajima Dalmacije

Sagledavši svadbene običaje Dalmacije, zaključujemo kako je ova regija uistinu bogata kićenim govorima pri raznim činovima, poput molitva, zdravica i blagoslova, čak i više nego što je to slučaj Međimurja i Podravine. Ova se regija može pohvaliti i iznimnim bogatstvom predsvadbene običaja te običaja nakon svadbe. Tako u predsvadbene običaje spadaju *gonjanje* i *sidenje* te zajedničko objedovanje. U običaje nakon svadbe svrstavamo mladenkino obilaženje ognjišta novog doma, prelazak praga pri kojem je na njega potajno morala spustiti malo kovanog novca te čišćenje praga, a time i duhova metlom. Što se, pak, svadbenih običaja tiče, imamo svadbenu ulogu koju u prijašnjim regijama nismo upoznali, a to je *prvinac*, u prijevodu mladoženjin zet. On je obično bio i barjaktar. Nadalje, poznat je dalmatinski običaj i traženje lova u mladenkinu dvorištu kao i otkup škrinje. Neki od zanimljivih svadbenih običaja ove regije jesu kada mlada mora pojesti šećera i meda kako bi uvijek bila draga i slatkorječiva te kada ostavljena ljubomorna djevojka zakucava čavle na prag kako bi mlada zapela i tako unijela nemir u brak. Sve u svemu, možemo zaključiti kako ova regija zaista ima brojnih posebnosti kada se radi o svadbama i svatovskim običajima i kako bi bila velika šteta da ovi običaji nisu ostali - makar i samo zapisani.

7. ZAJEDNIČKI SVADBENI OBIČAJI SVIH ČETIRIJU REGIJA

Promotrivši bogatu tradiciju i mnoštvo posebnih običaja svake od regija, sada ćemo ukratko uvidjeti koji su to običaji svojstveni za svaku od regija.

Edmund Schneeweis opisuje najvažnije uobičajene faze svadbe. Hrvatske se svadbe, bez obzira na regiju, prema njemu sastoje od idućih sastavnica: poziv uzvanicima, okupljanje uzvanika, polazak iz mladenčeve kuće i uzimanje mladenke, odlazak u mladenčevu kuću, primanje mladenke u mladenčevoj kući, gozba, svadba, svadbena jutro sa svečanim donošenjem vode, podjela darova i odlazak uzvanika. Uza sve pojedinačne faze svadbe vežu se brojni magijski postupci, zdravice, pjesme i plesovi. (Schneeweis, 2005: 100) Čapo i suradnici bave se promatranjem raznih praznovjerja koja priliče svakoj od regija, a izvode se u vrijeme svadbi. Prema njima, postoji vjerovanje kako buka odbija i plaše zle demone, pa se tako često ona stvara i u svatovima putem pucnjave, zvonjave, razbijanja suđa/crijepova, trubljenja i sl. Nadalje, jedna od vrlo učinkovitih mjera obrambene magije jest odvlačenje pažnje zlih pogleda sa mladenaca. Osobe s imunitetom, prema ovom vjerovanju, su one koje privlače pozornost na sebe i tako skreću urok s pravoga objekta uricanja, s mladenaca. Shodno tome, svatovi skreću pozornost svih, pa i mogućih zlih pogleda, na sebe, kako bi zaštitili mladence. Posebno se za ovaj zadatak smatra zaduženim čajo zahvaljujući toj dužnosti, koji svojom opremom, specifičnim odijevanjem, govorom i šaljivim ponašanjem ima imunitet. Dalje, autori pišu kako se suptilnost nalaže i mladencima za čitavo vrijeme svadbenoga ceremonijala. Zacijelo je jedna od namjena svatovskog barjaka bila magijsko-obrambena. Tako je, kad je svadbena povorka prolazila kroz raskrižje, onaj svat koji je nosio barjak njime križao više puta. Narodno je objašnjenje sačuvalo namjenu i smisao koji govori da se to čini kako vještice ne bi našle svatovima, budući da se one najviše skupljaju na takvim mjestima. (Čapo et al., 1998: 322-323)

Schneeweis navodi i najvažnije svatove svakog vjenčanja u koje se ubrajaju kum, stari svat, djever i čauš. (Schneeweis, 2005:101) Prema istom autoru, saznajemo kako je za svaku regiju karakteristično i izvođenje lažne mladenke, što služi zavaravanju demona. I ovaj običaj pronalazimo u svakoj od regija. Dalje stoji kako se prenošenje preko kućnog praga objašnjava vjerovanjem kako su ispod praga duhovi. Prema pučkom tumačenju mladenku se prenosi preko praga, jer će na taj način zaštititi od magijskih uroka položenih ispod praga, što je svojstveno za sve četiri regije. (Schneeweis, 2005: 114)

8. ZAKLJUČAK

Pobliže promotrivši predbene, svadbene te običaje nakon svadbe Slavonije, Međimurja i Podravine, Istre te Dalmacije, zaključujemo kako se Republika Hrvatska zaista može podići bogatstvom kulturne tradicije koja se, između ostalog, očituje upravo kroz opisane svadbene običaje. To bogatstvo posebno je vidljivo u manjim mjestima koje opet imaju svoje posebnosti. Ceremonija vjenčanja treba u prvome planu prikazati ljubav i stupanje u zajedništvo dvoje ljudi. No, kako svečanost vjenčanja potječe iz davnina, iz vremena kada su ljudi bespogovorno štovali sve običaje, nerijetko su glavni akteri vjenčanja - mlada i mladoženja „morali“ prolaziti čitav protokol običaja koje im je zajednica nametnula ne pitajući se je li to nešto što oni zaista žele činiti. Neke od tih tradicija ostale su zapamćene i provode se i danas, ali su i podosta reducirane i probrane, odnosno mladenci su ti koji odlučuju hoće li se i koji će se običaji provoditi na njihov dan vjenčanja. Zajednica je po tom pitanju izgubila pravo glasa što zasigurno ne usređuje starije članove zajednice. Danas se svadbeni običaji najčešće izvode iz šale, a ne zbog praznovjerja, kako je to bilo nekoć. Isto tako, svadbe su u današnje vrijeme poput mnogočega podložne utjecajima globalizacije, posebice amerikanizaciji te stoga nije rijedak slučaj da se u nekim svatovima uopće ne održava tradicija putem prethodno opisanih običaja. Ipak, od presudne je važnosti i ukoliko se ne odlučimo štovati ove običaje, poznavati ih, imati ih zapisane, znati da su nekada postojali jer bez poznavanja prošlosti, ne možemo razumjeti niti sadašnjost.

LITERATURA:

1. Alaupović-Gjeldum D. (1994) *Običaji i vjerovanja pri sklapanju braka u dijelu splitske zagore*, URL: <https://hrcak.srce.hr/108656> (pristup: 31.8.2021.)
2. Albrecht, N. (2014) *Elitna i pučka kultura u ranome i novome vijeku*, Hrvatski povijesni portal, URL: <https://povijest.net/elitna-i-pucka-kultura-u-ranome-novom-vijeku-konvergencije-i-divergencije/> (pristup: 25. 3. 2021.)
3. Anonymous, Općina Konavle, *O nama*, URL: <https://www.opcinakonavle.hr/o-nama/> (pristup: 28. 6. 2021.)
4. Anonymous, Grad Otok, *Zemljopis*, URL: <https://www.otok.hr/> (pristup: 28. 6. 2021.)
5. Anonymous, Općina Hlebine, *Povijest*, URL: <https://www.hlebine.hr/index.php/opcina-hlebine/povijest> (pristup: 28. 6. 2021.)
6. Anonymous, Općina Ivankovo, *Naselje Retkovci*, URL: <http://www.opcina-ivankovo.hr/index.php/naselje-retkovci/> (pristup: 28. 6. 2021.)
7. Anonymous, Općina Lupoglav, URL: <http://www.lupoglav.hr/> (datum pristupa: 1. 7. 2021.)
8. Anonymous, Općina Podravske Sesvete, *O nama*, URL: <https://www.podravske-sesvete.hr/index.php/opcina-podravske-sesvete/opci-podaci/o-nama> (pristup: 28. 6. 2021.)
9. Anonymous, Rabac, Labin URL: <https://www.rabac-labin.com/hr/3-labin> (datum pristupa: 1. 7. 2021.)
10. Anonymous, Ravni kotari. *Hrvatska enciklopedija. mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, URL: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51998> (pristup: 28. 6. 2021.)
11. Bećarac. *Hrvatska enciklopedija. mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=6550> (pristup: 24. 3. 2021.)
12. Belaj, V. (1998) *Hod kroz godinu*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
13. Beti, I. (2018) Domaći običaj - uoči vjenčanja 'potepaju' dvorišta mladenaca. *Lokalmi.hr*. URL: <https://lokalni.vecernji.hr/zupanje/domaci-obicaj-uoci-vjencanja-potepaju-dvorista-mladenaca-7447> (pristup: 30. 4. 2021.)
14. Čapo et al. (1998) *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka. Predodžbe o svijetu i životu*. Zagreb: Matica hrvatska.
15. Folklor. *Hrvatska enciklopedija. mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=20034> (pristup: 24. 3. 2021.)
16. Galenić, D. (1995) *Svadbene običaji podravskog sela Hlebine*, *Podravski zbornik*, n. p.
17. Glavičić, B. (2003) *Narodni običaji Labinščine*. Rijeka: Zigo.

18. Kes-kes, kume. *Leksikon*, URL:<https://leksikon.thinking-garment.com/kes-kes-kume/> (pristup: 20. 3. 2021.)
19. Koroman B., Nikočević, L., Istarska enciklopedija, URL: <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1926> (pristup: 30. 6. 2021.)
20. Kovačić, Ž. (1981) *Svatovski običaji u podravskim Sesvetama*, n. p.
21. Miholić, I. (2009) *Hrvatska tradicijska glazba, Međimurje i Podravina: udžbenik od petog do osmog razreda osnovne škole*. Zagreb: Profil.
22. Miholić, I. (2009) *Hrvatska tradicijska glazba, Slavonija, Baranja i Srijem: udžbenik od petog do osmog razreda osnovne škole*. Zagreb: Profil.
23. O čajama. *KUD I. G. Kovačić*, URL: <https://kud-ivankovo.com/manifestacija-sve-se-cape-okupise/o-cajama/> (pristup: 20. 3. 2021.)
24. Popularna kultura. *Hrvatska enciklopedija. mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49511> (pristup: 24. 3. 2021.)
25. Rem, V. (2007) *Krug oko baštine*. Osijek: Društvo hrvatskih književnika - Ogranak slavonsko-baranjsko srijemski.
26. Rješenje ministarstva kulture: Šokačko kolo dobilo status nematerijalnog kulturnog dobra RH (2008). *Glas Slavonije*. URL: <http://www.glas-slavonije.hr/385760/4/Sokacko-kolo-dobilo-satus-nematerijalnog-kulturnog-dobra-RH> (pristup: 6. 4. 2021.)
27. Schneeweis, E. (2005) *Vjerovanja i običaji Srba i Hrvata*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
28. Stari svadbeni običaji. *Narodni.net*, URL: <https://narodni.net/stari-svadbeni-obicaji/> (pristup: 27. 3. 2021.)
29. Stipčević, E. (2019) Dva izvora o pučkim običajima u Istri 17. stoljeća, *Croatica et Slavica Iadertina*, Vol.15/1 No 15., 2019., str. 334-337, URL: <https://hrcak.srce.hr/239032> (pristup: 31.8.2021.)
30. Tradicionalno narodno vjenčanje, *Narodni.net*, URL: <http://narodni.net/tradicionalno-narodno-vjencanje/> (pristup:5. 3. 2021.)
31. Turudić, J. (2020) *Pučki običaji i legende u Slavoniji*. Završni rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
32. Vitez, Z. (2003) *Hrvatski svadbeni običaji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
33. *Zaštititi napjev kojim su djevojke najavljivale svatovski ceremonijal* (2015), URL: <https://www.vecernji.hr/vijesti/zastititi-napjev-kojim-su-djevojke-najavljivale-svatovski-ceremonijal-988511> (pristup: 27. 3. 2021.)

Popis priloga:

1. Slika br. 1 - Čajo u slavonskim svatovima, izvor: <https://kud-ivankovo.com/manifestacija-sve-se-caje-okupise/o-cajama/> (pristup: 20. 4. 2021.)
2. Slika br. 2 - *Neviđeno v eliko potepanje u Murskom Središću*, izvor: <https://www.mnovine.hr/medimurje/nevideno-veliko-potepanje-u-murskom-srediscu/> (pristup: 15. 5. 2021.)
3. Slika br. 3 - Sopele. Instrument na kojem se svira mantinjada, izvor: <https://www.pulainfo.hr/hr/where/istarski-instrumenti> (pristup: 1. 7. 2021.)
4. Slika br. 4 - Zajednički objed kao simbol početka nove životne zajednice- suvremena inačica kolača od jabuke. Izvor: <http://dalia-partyshop.hr/11-najcescih-svadbenih-obicaja-u-Dalmaciji> (pristup: 30. 5. 2021.)